

Dobrovského klasická humanita

Ludvíkovského slovo k tradici české kultury:

Bylo zde již řečeno, že Ludvíkovského důraz na kategorii klasické humanity ve vztahu k českému národnímu obrození a k osvícenství je dán jeho hlubokým pochopením antického myšlení. Podstatnou úlohu při vzniku a v koncepci Ludvíkovského nevelké monografie, která vyšla v Bratislavě roku 1933, měly vlastenectví a zodpovědný étos českého intelektuála, formovaného prvními léty nově vzniklého československého státu a usilujícího ovlivnit podle svých sil mravní vývoj společnosti, v nemenší míře je však Ludvíkovského pojetí klasické humanity výsledkem jeho práce s Ciceronovými texty a četby polského filologa Tadeusze Zielińskiego, jenž svým spisem „Cicero im Wandel der Jahrhunderte“ (její první vydání je datováno 1897, čtvrté 1929) ovlivnil celou generaci českých klasických filologů. Ludvíkovský ve své hluboce fundované studii prokazuje, že k osvícenskému pojetí obrození českého národa nevedl Josefa Dobrovského importovaný Herderův klasicismus a jeho pojetí humanity, jak bylo a dodnes je obecně přijímáno a jak se tomu učilo i učí, ani humanitní ideál, jehož vyjádření nachází již v učení Jana Husa a v jednotě bratrské T. G. Masaryk, nýbrž přímá tradice antické vzdělanosti a s ní antický ideál humanity, zdomácnělé v českém prostředí již od doby renesance. Nadto nebylo snad Herderova zprostředkování a vlivu ani zapotřebí, neboť školní vzdělání mužů z generací druhé poloviny 18. a počátku 19. století umožnilo přímou recepci antického ideálu, zformovaného Ciceronem.

Věnujme stručně pozornost aspoň trojímu, čím Ludvíkovský mimo jiné klasicou humanitu charakterizuje: za prvé nám sděluje, že kodifikovaná podoba klasické humanity, jak prochází evropskými dějinami, je dána Ciceronem, jehož eklekticismus shrnul noetické a morální principy Platónovy a platónské Akademie a *stoických nauk do programu lidskosti, již nic lidského není cizí (toto heslo přijal Cicero za své ve formulaci římského dramatika Terentia)*, která respektuje a přijímá každého člověka jako spolučlověka, tedy jako bližního.

Za druhé se klasická humanita těsně připíná k ideálu vnitřní svobody. V této souvislosti cituje Ludvíkovský (str. 104) zkráceně slova úvodu ke 4. knize Ciceronových „Tuskulských hovorů“: „Ale každý ať hájí svůj názor, vždyť máme přece svobodu přesvědčení. Já se budu držet svých zásad, nedám se spoutat žádnými zákony jednoho učení, které bych pak musel poslouchat, a budu vždy hledat, co je v které věci nejpravděpodobnější.“ Základem klasické humanity je tedy u Ludvíkovského podle Cicerona a nakonec i podle Dobrovského program touhy po duchovní svobodě, která má být dopřána i jiným. Zní to kupodivu podobně jako u Masarykovy hu-

manity, která se ovšem k antice výslovně nehlásí. Je to humanita, jež (J. Ludvíkovský, cit. dílo s. 105) „směřuje ve shodě se svým jménem od člověka k Bohu a nikoli naopak, a proto chápe, že k tajemství věčné pravdy nevede jen jedna cesta... Tím pak, že se Dobrovský přihlásil k této liberalistické humanitě ciceronské, odřekl se nejen protireformačního výkladu slov Kristových »aby všichni jedno byli«, nýbrž i »těsné brány«, kterou chtěl vésti náš národ ke spáse biblismus českobratrský“ (str. 105 – tentýž ideál, vnitřní svobodu včetně svobody náboženské, vidí tedy Ludvíkovský jako protiklad pojetí českobratrského, zatímco Masaryk jej s českobratrským ideálem ztotožňuje).

A za třetí Ludvíkovský opětovně konstatuje, že chceme-li vyložit některé Dobrovského názory, nevystačíme s evangeliem, ale musíme sáhnout právě po obsahu klasického vzdělání velkého obrozence. Platí to dosti názorně v mravní oblasti: Dobrovský například výslovně přejímá z Ciceronova spisu „De officiis“ pojem „honestum“ – přirozený cit pro mravnost, z něhož pak vyplývají čtyři hlavní ctnosti, kodifikované už Platónem: moudrost, spravedlnost, udatnost a uměřenost.

Kniha byla příznivě recenzována mimo jiné též v prestižním berlínském periodiku *Philologische Wochenschrift* (č. 10, s. 272-275, 7. března 1936, autorem recenze byl český filolog J. R. Lukeš), pro domácí tehdy živý a ještě dnes nedořešený spor o „smysl českých dějin“, nebo, chceme-li, pro „českou otázku“, mají význam české posudky. Po příznivém přijetí Arne Novákem v Lidových novinách 1933 vyšel v 58. ročníku Českého časopisu historického (1934, str. 170-176) posudek Ferdinanda Stiebitze: klasický filolog Stiebitz, ač formuluje i výhrady a klade otázky, si na „Dobrovském“ cení nejvíce Ludvíkovského důrazu na evropské souřadnice, v nichž („evropská tradice humanitní, jejíž kořeny jsou v antice“) se odehrává české národní obrození; a vítá též to, že Ludvíkovský staví svou koncepci českého obrození z humanitního ideálu latinské vzdělanosti vedle koncepcí jiných, nikoli proti nim. Téhož roku posoudil „Dobrovského klasickou humanitu“ v Časopise Matice moravské profesor českých dějin na Univerzitě Karlově, znalec dějin osvětského absolutismu, Jaroslav Prokeš. Soudí, že význam Ludvíkovského studie zakládají její přesvědčivé a dalekosáhlé závěry, že nejde jen o příspěvek a doplněk k duchovnímu zjevu Dobrovského, ale že spis „proniká až k duchovním základům a prapříčinám našeho osvícenství“, a podobně jako Stiebitz konstatuje i Prokeš, že „ačkoli Ludvíkovský vnáší do dosavadních výkladů naznačeného problému thesi novou, v zásadě ... je (tj. starší teorie, *J. N.*) nepotírá, nýbrž nově podkládá, doplňuje, odstraňuje jejich nesrovnalosti a tím je sblíží“. Moravský teolog Jan Strakoš, znalec českého baroka a obrození, autor monografie o A. Voigtovi, publikoval o rok později (1935) v brněnském katolickém Akordu soubornou hodnotící informaci, nazvanou „Bádání o národním obrození a potřeba interpretace obrozenských textů“, již věnuje z velké části „Dobrovského klasické humanitě“. Monografie si váží jakožto důkazu skutečnosti, že se vědecké bádání „již velmi osvobodilo od plytkých a jednostranných názorů oficiální literární historie pozitivistické“, jako „příkladu poctivého a vědomě nezaujatého postupu vědeckého, jenž nedovoluje potlačení nepohodlného

materiálu...“. Ačkoli plně přijímá hlavní Ludvíkovského tezi o Dobrovského klasicismu, s jeho obrazem Dobrovského postavy nesouhlasí – Dobrovský mu zůstává bludným kamenem, tragickou postavou, izolovaným jevem, neboť nikdy nedospěl k formulaci jazykové a národně-kulturní české otázky, která byla podle Strakoše (i podle Pekaře a Arne Nováka – tzv. balbinovsko-vlastenecká teze) koneckonců podstatou českého obrození. („Právě Dobrovského klasicismus“, konstatuje Strakoš, „jež Ludvíkovský při Dobrovském dosti přesvědčivě prokázal, bránil Dobrovskému k východu z izolace humanisticko-osvícenské“.)

Viděním českého obrození a osvěcenství, jak je podala „Dobrovského klasická humanita“, se ještě po téměř dvaceti letech nadchl a inspiroval olomoucký literární historik Oldřich Králík, který s Jaroslavem Ludvíkovským sdílel o něco později, jak ještě uvidíme, zájem především o chronologii a filiaci nejstarších latinských legend o českých světcích. V dopise, daném 17. června 1947, píše: „Jsem stále více zblázněn do humanismu, nacházím nové krásy a rozkoše ve Vašem Dobrovském. Jenom si myslím, že jste mohl ještě více zdůraznit zprostředkující úlohu humanismu XVI. st. A snad i XVII. st. These Masaryka o souvislosti obrození s reformací je, jak se víc a víc přesvědčuji, absurdní, ale měl pravdu, že osvěcenství, rozrážející železný kruh protireformační církve, navazovalo na vzpouru renesančního člověka proti středověkému světovému názoru. Masaryk správně vytušil tento velký rytmus dějin, ale nešťastně jej skreslil svou fantastickou domněnkou o vzoru reformace. Do Dobrovského inclusive o vlivu reformace ani řeči. V novém čísle Slova a slovesnosti má pěknou úvahu o problému nár. obrození Felix Vodička. Jenom jsem živě litoval, že vedle tří thesů, které uvádí, nevšiml si čtvrté, kterou tak znamenitě a přesvědčivě jste zformuloval Vy. Sám jsem se pokusil propagovat Vaše ideje v článku, který jsem napsal do Vlastivědného sborníku.“ Hlavním proudem úvah českých literárních historiků a teoretiků o obrození, osvěcenství a klasicismu zůstala ale Ludvíkovského monografie nepovšimnuta nebo dokonce výslovně odmítána i nadále – jako příklad uvedu pouze kanonické kompendium, tzv. Akademické dějiny, v jejichž druhém díle z roku 1960 v bibliografické pasáži výkladu o Josefu Dobrovském odbývá Ludvíkovského knížku právě Felix Vodička strohým výrokem: „Starší studie J. Ludvíkovského Dobrovského klasická humanita (1933) přecenila vlivy latinské kultury na Dobrovského.“ Milan Machovec v monografii Josef Dobrovský (1964, s. 87-88) mluví poměrně obšírně a zjevně se znalostí Ludvíkovského spisu o antické složce Dobrovského vzdělání a o jeho zakotvení v epikurejských, stoických a Ciceronových zásadách, vkládá však do tohoto výkladu dost neorganicky takto formulovanou rezervu: „Ale charakterizovat proto Dobrovského přímo jako stoupence a odchovance těchto směrů, vysvětlovat jeho humanismus, víru v rozum a jiné základní sklony přímo »vlivem« těchto antických směrů (jak o to pokusy učiněny byly), je naprosto ukvapené, přehnané...“ Mladší monografie berou Ludvíkovského názory na vznik a podstatu českého osvěcenství a obrození na vědomí spíše výjimečně: Macurova kniha „Znamení zrodu“ (1995) uvádí pouze v soupisu literatury Ludvíkovského kollárovský příspěvek „Slovanský humanismus obrozený“, na studii „Český kla-

sicismus obrozenský“ se odvolává spis J. Hanzala „Od baroka k romantismu“ (1987, s. 76). O navázání na Ludvíkovského koncepci snad může být řeč jen u V. Petrbocka: v příspěvku o Stanislavu Vydrovi, který přednesl na plzeňském sympoziu (sborník *Mezi časy, kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800*, Praha 2000, s. 190-207, zvl. s. 193) mluví tento bohemista mj. o postavení latiny jako jazyku vědy a literatury a o Vydrově vztahu ke klasické filologii, přičemž se v poznámce odvolává na Ludvíkovského monografii o Dobrovském: „Právě četba této práce mne inspirovala pro možný výklad Vydrova klasicistního estetického ideálu a klasického stylu v tehdejších souvislostech“.

U „Dobrovského klasické humanity“ jsme se zdrželi obšírněji i z toho důvodu, že tato významná a svým přínosem originální kniha nebyla dodnes, jak jsme právě mohli pozorovat, v plném rozsahu objevena, pochopena a využita – ke škodě české kulturní historie: nabízí totiž originální a jistě aspoň jednu z oprávněných cest pro hledání identity novodobého českého národa a jeho postavení v kulturní Evropě. Je zde nyní reálná vyhlídka na napravení tohoto nedostatku – reedici knihy připravuje nakladatelství Carolinum. Její editoři jsou si vědomi ideální i instruktivní hodnoty tohoto díla Jaroslava Ludvíkovského a rozhodli se zpřístupnit a doporučit je čtenářům, v první řadě akademické obci.